

دفترچه‌ی جامع راهنمای دفاع در برابر احضارهای انضباطی دانشجویان

این دفترچه توسط جمعی از دانشجویان حقوق با هدف آگاهی بخشی به دانشجویان در مواجهه با پرونده‌های انضباطی تدوین شده است.

تقدیم به جاویدنامان دی ۱۴۰۴

روبرو شدن با پیامک احضار، تماس‌های تلفنی از شماره‌های ناشناس یا داخلی دانشگاه و فراخوانده شدن به «کمیته‌ی انضباطی» یا «دفتر پیگیری»، طبیعتاً فشارهای روانی متعددی از جمله احساس تنهایی، خشم و نگرانی نسبت به آینده‌ی تحصیلی را به همراه دارد. این واکنش‌ها و احساسات در برابر این فشارها طبیعی محسوب می‌شوند.

باین حال، در فرآیند رسیدگی‌های انضباطی، عدم اطلاع از قوانین، بزرگترین آسیب و تسلط بر جزئیات حقوقی، مؤثرترین ابزار دفاع است. کمیته‌ی انضباطی، علی‌رغم تلاش احتمالی برای ایجاد فضای امنیتی یا استفاده از ادبیات تهدیدآمیز، طبق قانون صرفاً یک «نهاد اداری» است. اعضای این کمیته فاقد صلاحیت‌های قانونی دادگاه، بازپرس یا ضابط قضایی هستند و قدرت و صلاحیت آن به‌عنوان یک مرجع رسیدگی‌کننده اداری محدود به چارچوب‌های قانونی شیوه‌نامه است. مداخلات و اقدامات غیرقانونی این نهاد، ممکن است دقیقاً تا مرزی باشد که دانشجو نسبت به حقوق خود ناآگاه است. تمامی اقدامات کمیته باید منطبق با «شیوه‌نامه‌ی اجرایی آیین‌نامه‌ی انضباطی دانشجویان؛ مصوب شهریور ۱۴۰۳» باشد.

بررسی پرونده‌های متعدد نشان می‌دهد که صدور بسیاری از احکام سنگین (نظیر تعلیق‌های بلندمدت و اخراج)، لزوماً ناشی از شدت تخلف انتسابی نبوده، بلکه معلول عدم آگاهی دانشجو از حقوق اولیه‌ی خود است. مواردی نظیر سکوت بی‌جا، امضای تعهدنامه بر اثر ارعاب، اعتماد به وعده‌های شفاهی مبنی بر مساعدت، و یا عدم اطلاع از حق مطالعه و تصویربرداری از پرونده، از عوامل اصلی صدور چنین احکامی هستند.

در این دفترچه، فرآیند رسیدگی از لحظه‌ی احضار تا پایان جلسه‌ی رسیدگی تجدیدنظر و کمیته‌ی مرکزی وزارتین (علوم و بهداشت) بررسی شده است. با واکاوی دقیق شیوه‌نامه‌ی مصوب ۱۴۰۳ و اصول قانون اساسی، راهکارهای قانونی و ظرفیت‌های موجود در متن قانون برای دفاع مؤثر در شرایط دشوار تبیین شده است. از این رو، مطالعه‌ی دقیق این متن برای مدیریت صحیح پرونده‌ی انضباطی ضرورت دارد.

نمای کلی فرآیند رسیدگی

برای درک بهتر مسیر پیش‌رو، تمام فرآیند رسیدگی انضباطی در ۵ گام اصلی خلاصه می‌شود. شناخت این مراحل به شما کمک می‌کند تا در هر نقطه، موقعیت قانونی خود را بسنجید و غافلگیر نشوید.

اول: احضار و تفهیم اتهام (آغاز رسیدگی)

۱. مبنای شروع رسیدگی، ثبت گزارش یا شکایت کتبی و مستند در دبیرخانه است (ماده‌ی ۵۸ و ۵۹).
۲. دبیرخانه مکلف است زمان حضور را حداقل ۵ روز کاری پیش از موعد، از طریق ابلاغیه‌ی رسمی به اطلاع شما برساند (تبصره ۱ ماده‌ی ۶۷).
۳. در جلسه‌ی اولیه (مصاحبه‌ی حضوری)، حقوق قانونی به شما تفهیم شده (ماده‌ی ۷۰)، حق مطالعه مدارک پرونده را دارید (ماده‌ی ۷۳) و اتهام کتباً به شما تفهیم می‌گردد (ماده‌ی ۷۱).
۴. در این مرحله، پس از ثبت اظهارات اولیه، فرصت دارید لایحه‌ی دفاعیه مکتوب خود را تا پیش از تشکیل جلسه‌ی کمیته تنظیم و تحویل نمایید (ماده‌ی ۷۲).

دوم: رسیدگی در کمیته‌ی بدوی (صدور رأی اولیه)

۱. پس از تکمیل تحقیقات، پرونده در جلسه‌ی کمیته‌ی بدوی دانشگاه مطرح می‌گردد (ماده‌ی ۷۶).
۲. شما حق دارید شخصاً در این جلسه حضور یافته و پیش از اتخاذ تصمیم اعضا، از خود دفاع کنید (ماده‌ی ۸۱).
۳. خروجی این جلسه، «حکم اولیه» است و این حکم (به استثنای تبرئه) هنوز قطعی نیست و قابلیت اجرا ندارد (ماده‌ی ۱۰۲).

سوم: رسیدگی در کمیته‌ی تجدیدنظر دانشگاه (مرحله‌ی اعتراض)

۱. پس از ابلاغ حکم بدوی، شما دقیقاً ۱۰ روز مهلت دارید تا با ارائه‌ی لایحه، نسبت به رأی صادره اعتراض کنید (تبصره ماده‌ی ۸۷).
۲. کمیته‌ی تجدیدنظر قانوناً حق تشدید مجازات را ندارد و رأی صادره در این کمیته یا عیناً تأیید، یا تخفیف یافته، یا معلق شده و یا منجر به برائت می‌گردد (ماده‌ی ۹۰).
۳. احکام سبک (تا بند ۸، شامل تذکر و توبیخ) در این مرحله قطعی و لازم‌الاجرا می‌شوند (ماده‌ی ۱۰۲).

چهارم: رسیدگی در کمیته‌ی مرکزی وزارتخانه (عالی‌ترین مرجع)

۱. چنانچه حکم صادره در کمیته‌ی تجدیدنظر شامل محرومیت موقت از تحصیل (بندهای ۹ تا ۱۲) باشد، شما حق دارید مجدداً به آن اعتراض کرده و پرونده را به «کمیته‌ی مرکزی انضباطی» مستقر در وزارتخانه ارجاع دهید (ماده‌ی ۹۴).
۲. صدور احکام بسیار سنگین (بندهای ۱۳ تا ۲۰، شامل محرومیت‌های طولانی، تغییر محل تحصیل یا اخراج) مطلقاً در صلاحیت کمیته‌ی مرکزی است (ماده‌ی ۱۲).
۳. این کمیته مرجع نهایی نظارت بر تخلفات کمیته‌های دانشگاهی و رسیدگی عالی در پرونده‌ها است (ماده‌ی ۹۳ و ۱۲۱).

پنجم: اجرای حکم و امحای سابقه (پایان کار)

۱. احکام تنها زمانی اجرا می‌شوند که فرآیند اعتراض به پایان رسیده و حکم، «قطعی» شده باشد (ماده‌ی ۱۰۲ و ۱۰۶).
۲. اجرای احکام محرومیت از تحصیل در اواخر نیمسال و پیش از امتحانات، به نیمسال تحصیلی بعد موکول می‌گردد (ماده‌ی ۱۰۴).
۳. سوابق انضباطی ابدی نیستند؛ دبیرخانه موظف است بسته به شدت تنبیه اعمال شده، بین ۱ تا ۵ سال پس از فارغ‌التحصیلی، تمامی آثار احکام را از پرونده‌ی شما به‌طور کامل پاک کند (ماده‌ی ۱۱۸).

بخش اول: آنچه باید پیش از جلسه بدانید

• فصل اول: مدیریت فضای ذهنی و روانی و آمادگی پیش از جلسه

• فصل دوم: ماهیت اتهامات و اصول پایه

• فصل سوم: مواجهه با اقدامات غیرقانونی در فرآیند رسیدگی (از احضار تا پیش از جلسه رسیدگی)

صرف دانستن مواد قانونی برای دفاع کافی نیست؛ بلکه توانایی و تسلط در به کارگیری آن‌ها نیز الزامی است. معمولاً، کارکرد کمیته‌های انضباطی و نهادهای مرتبط، بیش از آن که مبتنی بر مستندات باشد، بر مؤلفه‌هایی نظیر ترس، انفعال و ناآگاهی دانشجوی استوار است. در این فصل، روش‌های کنترل ذهن و مدیریت جلسه بررسی می‌شود.

الف. اجتناب از فاجعه‌سازی و سهل‌انگاری

برای حفظ تعادل روانی، باید از دو رویکرد افراطی پرهیز کرد:

۱. فاجعه‌سازی: پس از احضار، ذهن به صورت ناخودآگاه به ترسیم بدترین سناریوها تمایل دارد. این افکار موجب اختلال در سیستم استدلالی شما می‌شود و در جلسه‌ی رسیدگی منجر به لکنت زبان، آشفتگی روانی و در نتیجه، پذیرش درخواست‌های غیرقانونی (مانند امضای اوراق بدون مطالعه) برای رهایی از فشار می‌گردد.

واقعیت اما این است که کمیته‌ی انضباطی، بازداشتگاه امنیتی یا زندان نیست؛ بلکه بخشی از ساختار اداری دانشگاه است و طرف مقابل شما، کارمندان و اعضای هیئت‌علمی هستند. سنگین‌ترین حکم قابل تصور در این مرحله تعلیق موقت [۱] است و مسیرهای متعددی برای اعتراض و بازگشت وجود دارد.

۲. سهل‌انگاری: برخی دانشجویان با تصور این که موضوع با یک گفت‌وگوی ساده حل می‌شود و با ناآگاهی از صلاحیت‌های قانونی کمیته‌ی انضباطی، مسئله را کم‌اهمیت می‌انگارند. این رویکرد نیز خطرناک است؛ زیرا احضار به کمیته‌ی انضباطی به سهم خود جدی است و می‌تواند منجر به صدور احکام سنگین انضباطی گردد. مهم‌تر آن که، در برخی موارد راه را برای ورود نهادهای امنیتی خارج از دانشگاه و تشکیل پرونده‌ی قضایی برای شما هموار می‌کند.

رویکرد صحیح این است که موضوع را به‌عنوان یک چالش جدی اداری نیازمند مدیریت دقیق در نظر بگیرید و بدون ترس و به دور از سهل‌انگاری از خود دفاع کنید.

---

[۱]. طبق ماده‌ی ۱۱۸ آیین‌نامه، سابقه‌ی احکام تعلیقی در پایان تحصیل معدوم می‌شود. ضمناً توجه داشته باشید که علی‌رغم این که امکان اخراج دانشجوی به مدت ۵ سال سنگین‌ترین تنبیه وفق شیوه‌نامه است (تنها با حکم کمیته‌ی مرکزی)، اما ارکان انضباطی بدوی و تجدیدنظر دانشگاه نهایتاً می‌توانند به تنبیه موضوع بند ۱۲ ماده‌ی ۱۲ حکم دهند.

ب. ایجاد شبکه‌ی ایمنی و مقابله با ایزوله کردن

استراتژی سیستم، ایزوله کردن دانشجو و القای حس تنهایی است. برای مقابله با این وضعیت، اقدامات زیر ضروری است:

۱. پیش از هر اقدامی، با دانشجویان حقوق، وکلای دادگستری یا فعالین صنفی مشورت کنید. حتی یک مکالمه‌ی کوتاه با فرد آگاه به قوانین، می‌تواند تسلط شما را به طرز چشمگیری افزایش دهد.

۲. از صحبت درباره‌ی جزئیات پرونده در محیط‌های عمومی خودداری کنید. تنها باید با افراد مطمئن (وکیل، خانواده، استاد مورد اعتماد) در این مورد گفت‌وگو کنید؛ زیرا انتشار اطلاعات نادرست می‌تواند منجر به سنگین‌تر شدن پرونده شود.

ج. تمرین و شبیه‌سازی جلسه

ترس از مواجهه با ناشناخته‌ها نشأت می‌گیرد. برای کاهش اضطراب، انجام اقدامات زیر توصیه می‌شود:

۱. پیش از جلسه‌ی اصلی، با کمک یک فرد آگاه فضای جلسه را بازسازی کنید. فرد مقابل باید نقش عضو سختگیر کمیته را ایفا کند و سوالات چالش‌برانگیز بپرسد.

۲. پاسخ‌ها را با صدای رسا و قاطع تمرین کنید. این تمرین برای جلوگیری از قطع شدن صحبت توسط اعضای کمیته و حفظ تسلط کلامی ضروری است. این کار باعث ایجاد آمادگی ذهنی و جلوگیری از قفل شدن ذهن در جلسه‌ی اصلی می‌شود.

د. آمادگی ظاهری و ملزومات فیزیکی

۱. نوع حضور شما در جلسه بهتر است زمینه‌ساز اتهام‌تراشی نشود. براساس شیوه‌نامه‌ی اجرایی، مواردی نظیر «عدم رعایت پوشش اسلامی یا ضوابط پوشش ابلاغی وزارتین» (موضوع ماده‌ی ۵۱) و «عدم رعایت شئون دانشجویی» (موضوع ماده‌ی ۵۲)، دارای عناوین مستقل متخلفانه هستند. بنابراین، بهتر است با پوششی در جلسه حاضر شوید که امکان انتساب این اتهامات جدید و تحمیل هزینه‌های انضباطی مضاعف را از کمیته سلب کند.

۲. معمولاً اجازه‌ی ورود تلفن همراه به جلسه داده نمی‌شود (یا دستور به خاموش کردن آن داده می‌شود). در صورت امکان همراه داشتن گوشی، استفاده از آن برای ضبط صدا به دلیل ریسک بالا (امکان تلقی به عنوان تخلف جدید) توصیه نمی‌شود. با این حال، استفاده از دوربین گوشی برای عکس‌برداری از اوراق پرونده که حق قانونی شماست، ابزاری کاربردی است.

فصل دوم: ماهیت اتهامات و اصول پایه

پس از آمادگی ذهنی، نوبت به بهره‌گیری از ابزار اصلی دفاع یعنی «قانون» می‌رسد. کمیته‌های انضباطی ممکن است با فرض عدم آگاهی دانشجو از مفاد شیوه‌نامه، با استفاده از عناوین کلی نظیر «ایجاد بلوا و آشوب در محیط دانشگاه» (موضوع ماده‌ی ۴۲)، «توهین به شعائر و مقدسات اسلامی یا ملی» (موضوع ماده‌ی ۴۱) یا «عدم رعایت شئون دانشجویی» (موضوع ماده‌ی ۵۲)، سعی در مرعوب‌سازی و انتساب تخلفات سنگین داشته باشند. این در حالی است که هر اتهامی دارای تعریف حقوقی مشخصی است و در صورت عدم انطباق فعل شما با ارکان آن، تخلفی محقق نشده است.

در این فصل، نحوه‌ی پاسخگویی به اتهامات با تکیه بر اصول قانون اساسی و مواد شیوه‌نامه‌ی اجرایی ۱۴۰۳ و روش‌های مقابله با برچسب‌زنی‌های امنیتی تشریح می‌شود.

الف. صلاحیت ذاتی مراجع رسیدگی (حراست فاقد صلاحیت رسیدگی است)

اولین گام در دفاع، شناخت جایگاه قانونی طرف مقابل است. در بسیاری از موارد، نیروهای حراست با انجام اقداماتی نظیر احضار، بازجویی، ضبط کارت و صدور دستور، فراتر از اختیارات قانونی خود عمل می‌کنند.

۱. طبق ماده‌ی ۵۷ شیوه‌نامه اجرایی، صلاحیت رسیدگی به تخلفات، تشخیص وقوع آن و صدور هرگونه حکم تنبیهی، «منحصراً» در اختیار کمیته‌ی انضباطی است. سایر ارکان دانشگاه (حراست، انتظامات، معاونت‌ها و...) جز در مقام مجریان احکام صادرشده از سوی کمیته، مجاز به صدور دستور یا اجرای هیچ‌یک از تنبیهات انضباطی نیستند. بنابراین، نهاد حراست فاقد صلاحیت ذاتی برای احضار رسمی، بازجویی، تشکیل پرونده‌ی انضباطی یا صدور حکم است.

۲. ممکن است شما از ورود به دانشگاه منع شوید. در این مورد توجه کنید که مأموران حراست رأساً اختیار و حق ممانعت از ورود دانشجو را ندارند. طبق ماده‌ی ۱۱۷ شیوه‌نامه‌ی اجرایی، دستور جلوگیری از ورود دانشجو به دانشگاه منحصراً در صلاحیت شخص «رئیس دانشگاه» است. این دستور تنها در صورتی اعتبار دارد که دارای سه شرط اساسی باشد: مکتوب باشد، دارای بازه‌ی زمانی مشخص (با قید زمان شروع و پایان ممنوعیت) باشد و به صورت رسمی به دانشجو ابلاغ شود. براین اساس، دستورات شفاهی حراست در گیت‌های ورودی فاقد هرگونه وجهت قانونی است.

۳. ضبط کارت دانشجویی عملاً به معنای سلب حقوق دانشجو برای تردد و استفاده از امکانات رفاهی و آموزشی (نظیر خوابگاه، تغذیه و کتابخانه) است. اعمال هرگونه محدودیت و ضبط کارت، همان طور که در ماده‌ی ۵۷ شیوه‌نامه تصریح گردیده، تنها با حکم کمیته‌ی انضباطی مجاز است و اقدام حراست در ضبط خودسرانه‌ی کارت، عملی فراقانونی محسوب می‌شود. بنابراین ضبط کارت بدون حکم مکتوب کمیته‌ی انضباطی، به استناد بند ۲ ماده‌ی ۸ «قانون رسیدگی به تخلفات اداری» (مصوب ۱۳۷۲) مصداق «نقض قوانین و مقررات مربوط» و تخلف اداری است. در برابر ضبط کارت بگویید: «اقدام به ضبط کارت بدون حکم کمیته‌ی انضباطی، تخلف است و کارتم را تحویل نمی‌دهم.»

۴. با توجه به فقدان صلاحیت ذاتی حراست در فرآیند رسیدگی، دانشجو هیچ‌گونه الزام قانونی برای پاسخگویی، شرکت در بازجویی یا امضای اوراق تعهدنامه در دفاتر حراست ندارد. در برابر درخواست بازجویی یا تعهد در حراست بگویید: «طبق ماده‌ی ۵۷ شیوه‌نامه انضباطی، رسیدگی به اتهامات تنها در صلاحیت کمیته‌ی انضباطی است. توضیحات خود را صرفاً در حضور اعضای کمیته و طبق تشریفات قانونی ارائه خواهم داد.»

ب. اصل برائت و بار اثبات دعوا

رویه‌ی معمول در کمیته‌ها، تلاش برای تحمیل بار اثبات به دانشجو است. ممکن است بیان شود «ثابت کن که نبودی»؛ فراموش نکنید این رویه، خلاف اصول مسلم حقوقی است.

۱. طبق اصل ۳۷ قانون اساسی و بندهای «الف»، «ب» و «پ» از اصل ۴ شیوه‌نامه‌ی اجرایی، «اصل بر برائت دانشجو است.» طبق اصول کلی حقوقی و اصل ۴ شیوه‌نامه، دانشجو برای اثبات بی‌گناهی خود نیازی به ارائه دلیل ندارد. بار اثبات وقوع تخلف با دلایل قطعی و یقین‌آور، بر عهده‌ی مدعی (کمیته‌ی انضباطی) است.

۲. تفسیر به نفع متهم: هرگونه تردید در وقوع تخلف یا انتساب آن به دانشجو، باید «به نفع دانشجو» تفسیر شود.

۳. از تلاش برای اثبات بی‌گناهی (مانند آوردن شاهد برای عدم حضور) پرهیز کنید.

ج. حریم خصوصی و عدم اعتبار ادله‌ی غیرقانونی

بسیاری از پرونده‌های انضباطی بر پایه‌ی تصاویری (اسکرین‌شات) از صفحات مجازی شخصی یا چت‌های خصوصی تشکیل می‌شوند. قانون در این زمینه صراحت کامل داشته و استفاده از این ادله را مطلقاً ممنوع کرده است:

۱. طبق ماده‌ی ۱۰۸ شیوه‌نامه‌ی اجرایی، با استناد به اصل ۲۵ قانون اساسی (مبنی بر منع تجسس)، اعضای کمیته و کارکنان دبیرخانه‌ی کمیته‌ی انضباطی به‌هیچ‌وجه مجاز به تجسس در زندگی خصوصی دانشجویان نبوده و موظف به حفظ حریم آن‌ها هستند.

۲. در بخش اصول حاکم بر رسیدگی در شیوه‌نامه، اصل ۱۵ صراحتاً مقرر می‌دارد که کمیته‌ها مجاز به تجسس در حریم خصوصی یا تحصیل شواهد از طرق غیرقانونی نیستند. شیوه‌نامه به صراحت بیان کرده است: «ادله و شواهدی که با نقض حریم خصوصی دانشجویان یا سایر طرق غیرقانونی تحصیل شوند (مانند تهیه‌ی مخفیانه هرگونه فیلم، صوت و تصویر نظیر تجسس در وسایل و صفحات مجازی شخصی متعلق به دانشجو و...) نمی‌تواند مستند تصمیم کمیته قرار گیرد و آرا و احکام صادره مبتنی بر این موارد فاقد وجاهت قانونی هستند.» بنابراین، دسترسی به محتوای صفحات Private یا Close Friends مصداق بارز تجسس در صفحات مجازی شخصی است.

۳. بر اساس تصریح اصل ۱۵ شیوه‌نامه، حتی اگر محتوای تصویر یا مدرک ارائه‌شده، نشان‌دهنده‌ی وقوع تخلف باشد، صرف غیرقانونی بودن روش تحصیل آن (تجسس)، مدرک را کاملاً باطل و غیرقابل استناد می‌کند. بنابراین در جلسه‌ی رسیدگی، تحت هیچ شرایطی وارد بحث محتوایی درباره‌ی آن مستندات نشوید.

۴. در مواجهه با این مدارک، دفاع حقوقی زیر را با قاطعیت مطرح کنید: «این مدرک از طریق تجسس در حریم خصوصی و دسترسی غیرمجاز به صفحات مجازی شخصی تحصیل شده است. طبق نص صریح اصل ۱۵ و ماده‌ی ۱۰۸ شیوه‌نامه‌ی اجرایی و اصل ۲۵ قانون اساسی، این ادله نمی‌تواند مستند تصمیم کمیته قرار گیرد و احکام مبتنی بر آن فاقد وجاهت قانونی است؛ لذا درخواست خروج فوری آن از پرونده را دارم.»

د. دفاع در برابر اتهام «اغتشاش و بلوا» (ویژه تجمعات)

۱. اتهام «ایجاد بلوا و آشوب» موضوع ماده‌ی ۴۲ شیوه‌نامه‌ی اجرایی، دارای تبعات انضباطی سنگینی نظیر اخراج است؛ با این حال، شیوه‌نامه در تبصره‌ی ۵ ماده‌ی ۳۷، استثنای حائز اهمیت را در این خصوص لحاظ کرده است. بر اساس صراحت این تبصره، تجمعاتی که واجد چهار ویژگی «مسالمت‌آمیز بودن»، «عدم ایراد خسارت به اموال»، «عدم توهین و هتاکی» و «عدم اخلال در برگزاری کلاس‌ها (تعطیلی اجباری)» باشند، نه تنها از شمول عنوان اتهامی اخلال و بلوا خارج هستند، بلکه تخلف محسوب نمی‌گردند و نمی‌توانند مبنای صدور حکم انضباطی قرار گیرند.

۲. استراتژی دفاعی در مواجهه با این اتهام باید بر دو محور استوار باشد. نخست، استناد مستقیم به تبصره‌ی مذکور با بیان این استدلال حقوقی که: «تجمع مذکور کاملاً مسالمت‌آمیز و فاقد هرگونه تخریب یا توهین بوده است؛ لذا طبق تبصره‌ی ۵ ماده‌ی ۳۷، به فرض حضور من، حاضر بودن در چنین تجمعی حق دانشجو است و انتساب اتهام بلوا، موضوع ماده‌ی ۴۲ فاقد وجاهت قانونی می‌باشد.» اگر با اتهام «ایجاد بلوا و آشوب» مواجه شدید و حضور شما بر اساس مدارک موجود محرز و غیرقابل انکار بود، به نحوی که انتساب تخلف «ایجاد بلوا و آشوب» قطعی به نظر می‌آمد، دفاع باید حول این چهار مورد شکل بگیرد:

الف. اثبات مسالمت‌آمیز بودن، عدم درگیری فیزیکی، نبود شعارهای خشونت‌آمیز و حضور بدون رفتار تهاجمی (در صورت محرز بودن حضور شما)

ب. عدم تخریب اموال، نبود گزارش رسمی خسارت، نبود فیلم یا شاهد دال بر تخریب و نبود صورت‌جلسه‌ی خسارت.

ج. عدم توهین، بررسی محتوای شعارها و درخواست ارائه‌ی مستندات از سوی کمیته.

د. درمسئله‌ی عدم تعطیلی اجباری کلاس‌ها باید این پرسش‌ها را مطرح نمود که آیا کلاس‌ها رسماً تعطیل شده؟ آیا مدیریت دانشگاه خود تصمیم به تعطیلی گرفته است؟ آیا کلاس‌ها به صورت عادی برگزار شده؟ اگر تعطیلی با تصمیم مسئولان بوده و نه اقدام دانشجو، نمی‌توان آن را به عنوان «اخلال» به دانشجو منتسب کرد.

محور دوم، به کارگیری تکنیک تقلیل اتهام: بدین شرح که در فرض اصرار کمیته بر وقوع تخلف، دفاعیات جهت تغییر عنوان اتهام از ماده‌ی ۴۲ (آشوب و بلوا با تنبیهات سنگین) به سمت ماده‌ی ۳۷ (اخلال در نظم با تنبیهات سبک‌تر نظیر تذکر) هدایت شود. اصل بر این است که «تجمع» ذاتاً جرم یا تخلف نیست؛ بلکه رفتارهای همراه آن ملاک ارزیابی است. در صورت تردید میان «تجمع مسالمت‌آمیز» و «آشوب»، باید برداشت خفیف‌تر (اصل تفسیر مضیق تخلفات و جرائم) پذیرفته شود. در این صورت، بار اثبات بر عهده‌ی مرجع رسیدگی‌کننده است و کمیته‌ی انضباطی باید اثبات نماید که خسارت وارد شده، توهین صورت گرفته، کلاس‌ها مختل شده، یا رفتار خشونت‌آمیز رخ داده است. صرف حضور در محل تجمع، دلیل بر ارتکاب تخلف نیست. در اتهام «اخلال در نظم»، انتساب رفتار جمعی به فرد بدون ذکر دلیل، می‌تواند از جهات نقض رأی در مرحله‌ی تجدیدنظر باشد.

ه. دفاع در برابر اتهامات سیاسی مجازی

در رسیدگی به اتهامات ناشی از فعالیت در فضای مجازی، اصل حقوقی «شخصی بودن تخلف» حاکم است. براین اساس، مسئولیت قانونی و انضباطی، صرفاً متوجه فرد مرتکب بوده و قابل تسری به سایر اعضا نیست؛ لذا عضویت در یک گروه مجازی، به‌هیچ‌وجه به معنای تأیید محتوای تولید شده توسط سایر کاربران تلقی نمی‌شود. در مقام دفاع باید به صراحت اعلام گردد: «اینجانب مسئولیتی در قبال محتوای منتشر شده توسط دیگران ندارم و صرف عضویت در این گروه، به منزله‌ی تأیید مطالب آن نیست.»

و. دفاع در برابر عضویت در گروه‌های معاند

در خصوص اتهام عضویت در گروه‌های معاند (موضوع ماده‌ی ۳۹)، شیوه‌نامه قید دقیقی را اعمال کرده است. طبق این ماده، عضویت در گروهی تخلف محسوب می‌شود که آن گروه «به موجب احکام قضایی» به‌عنوان محارب یا مفسد شناخته شده باشد. بنابراین، صرف ادعای حراست یا نهادهای امنیتی مبنی بر معاند بودن یک گروه، بدون وجود حکم قضایی، برای اثبات تخلف کافی نیست. دفاع مؤثر در این خصوص باید مبتنی بر مطالبه‌ی مستندات قضایی باشد: «آیا حکم قطعی از دادگاه صالح مبنی بر غیرقانونی بودن این گروه وجود دارد؟ در غیر این صورت، عضویت در آن طبق تصریح ماده‌ی ۳۹، تخلف محسوب نمی‌شود.»

ز. نکات تکمیلی

۱. در خصوص بحث «تکرار تخلف» که در ماده‌ی ۱۸ شیوه‌نامه مورد اشاره قرار گرفته، شرط تحقق آن وجود «سابقه‌ی محکومیت قطعی انضباطی» دانسته شده است. براین اساس، اقدامات اداری یا امنیتی نظیر تذکرات شفاهی و یا تعهدات کتبی اخذ شده در دفاتر حراست، به‌عنوان سابقه‌ی انضباطی رسمی محسوب نمی‌شوند و استناد به آن‌ها جهت تشدید حکم تحت عنوان تکرار تخلف، فاقد وجاهت قانونی است.

۲. هم‌چنین در مبحث «شروع به تخلف»، طبق صراحت ماده‌ی ۱۵، چنان‌چه فرآیند ارتکاب تخلف به‌طور کامل واقع نشده باشد (به‌عنوان مثال، قصد توزیع بیانیه‌ای که پیش از اجرا متوقف شده است) و اقدامات انجام شده تا آن مرحله نیز مستقلاً جرم محسوب نشوند، اعمال مجازات ممنوع است. این اصل بیانگر آن است که در نظام رسیدگی انضباطی، مجازات بابت قصد ارتکاب جرم یا تنبیه و محکومیت قبل از وقوع تخلف، جایگاه قانونی ندارد.

فصل سوم: مواجهه با اقدامات غیرقانونی در فرآیند رسیدگی (از احضار تا پیش از جلسه‌ی رسیدگی)

در بخش پیشین، ماهیت تخلفات بررسی شد. نقطه‌ی آغازین چالش حقوقی، لحظه‌ی تماس تلفنی و احضار دانشجو به کمیته‌ی انضباطی است. تجربه نشان می‌دهد که کمیته‌ها در این مرحله، با تکیه بر عدم آگاهی دانشجو، اقدام به نقض تشریفات قانونی می‌کنند. رعایت این تشریفات، صرفاً یک فرآیند اداری نیست، بلکه ابزاری قانونی برای ابطال احکام صادره محسوب می‌شود. طبق اصل ۳۴ قانون اساسی، دادرسی عادلانه و رسیدگی طبق آیین‌نامه، حق مسلم هر فرد است.

فصل سوم: مواجهه با اقدامات غیرقانونی در فرآیند رسیدگی (از احضار تا پیش از جلسه رسیدگی)

الف. غیرقانونی بودن احضار تلفنی و فوری (رعایت موعد ۵ روزه)

۱. تماس‌های تلفنی با لحن آمرانه و تعیین وقت فوری (مثلاً «فردا صبح مراجعه کنید»)، با هدف سلب فرصت مشورت و ایجاد اضطراب برای شما صورت می‌گیرد. طبق تبصره‌ی ۱ ماده‌ی ۶۷ شیوه‌نامه‌ی اجرایی، فاصله‌ی زمانی بین «ابلاغ» تا زمان حضور دانشجو در دبیرخانه، باید «حداقل ۵ روز کاری» باشد.

۲. طبق تبصره‌ی ۲ ماده‌ی ۶۷، صرف تماس تلفنی کافی نیست و دبیرخانه مکلف است دعوت‌نامه را از طریق «پیامک» نیز ارسال و مستند آن را در پرونده درج نماید. ابلاغ از طریق سامانه‌های دانشگاهی (مانند گلستان) تنها در صورتی معتبر است که پیش‌تر به صورت کتبی و حضوری به دانشجو ابلاغ و تفهیم شده باشد.

۳. احضارهای فوری (برای فردا یا ۴۸ ساعت آینده) فاقد وجاهت قانونی بوده و دانشجو تکلیفی برای حضور ندارد. در پاسخ به تماس تلفنی، با استناد به قانون بگویید: «طبق تبصره‌ی ۱ ماده‌ی ۶۷ شیوه‌نامه، حداقل ۵ روز کاری فرصت جهت آمادگی و حضور الزامی است. لطفاً دعوت‌نامه‌ی رسمی و کتبی ارسال نموده و وقت رسیدگی را برای هفته‌ی آینده تنظیم نمایید. امکان حضور در زمان اعلامی را ندارم.»

۴. استناد دقیق به ماده و تبصره‌ها واجب و ضروری نیست و در صورتی که شماره مواد را حفظ نبودید، به شکل کلی به شیوه‌نامه‌ی انضباطی استناد نمایید.

ب. حق مطالعه‌ی پرونده و اخذ تصویر (پیش شرط دفاع)

۱. در جلسه‌ی تفهیم اتهام، پیش از هرگونه پاسخگویی یا مکتوب کردن اظهارات، باید نسبت به مطالعه‌ی پرونده اقدام شود. طبق ماده‌ی ۷۳ شیوه‌نامه، دانشجو حق دارد کلیه‌ی اوراق پرونده را «مطالعه» و از آن‌ها «رونوشت» (تصویر) تهیه کند. هیچ سندی (به جز هویت شهود) محرمانه نیست. حتی در صورت مخفی ماندن نام شهود، طبق تبصره‌ی ماده‌ی ۷۳، متن شکایت و شهادت باید به رؤیت دانشجو برسد. بنابراین، صراحتاً درخواست کنید و بگویید: «طبق ماده‌ی ۷۳ شیوه‌نامه، درخواست رؤیت و تصویربرداری از تمامی گزارش‌ها، مستندات و متن شهادت‌ها را دارم. دفاع در برابر اتهامات بدون آگاهی از ادله امکان‌پذیر نیست.»

۲. در صورت امتناع مسئولین، در صورت جلسه مکتوب کنید: «جلسه‌ی تفهیم اتهام برگزار شد، اما به دلیل خودداری مسئولین از ارائه مدارک و عدم اجازه‌ی تصویربرداری، حق دفاع اینجانب سلب گردید.» این جمله مبنای نقض حکم در مراجع بالاتر خواهد بود.

فصل سوم: مواجهه با اقدامات غیرقانونی در فرآیند رسیدگی (از احضار تا پیش از جلسه رسیدگی)

ج. لزوم استعلام از مراجع تخصصی

۱. بر اساس ماده‌ی ۶۱ شیوه‌نامه، اگر به تخلفی در حوزه‌های «آموزشی، پژوهشی، اداری یا سیاسی» (مواد ۳۳ تا ۴۲ شیوه‌نامه) متهم شوید، کمیته‌ی انضباطی صلاحیت ندارد به‌تنهایی برای شما حکم صادر کند. کمیته قانوناً مکلف است پیش از صدور رأی، حتماً نظر کارشناسی «معاونت ذی‌ربط دانشگاه» را حسب مورد دریافت نماید. به‌طور مثال، چنان‌چه دانشجویی با اتهام ارتکاب تخلف «اخلال در برنامه‌های خوابگاه» مواجه شود، کمیته مجاز نیست منحصراً بر اساس یک گزارش اولیه‌ی حراست قضاوت کند؛ بلکه ملزم است در وهله‌ی اول نظر تخصصی معاونت ذی‌ربط (در این مثال معاونت دانشجویی) را در پرونده اخذ نماید.

۲. اگر عضو «تشکل‌های اسلامی دانشجویان» هستید یا در «نشریات دانشگاهی» فعالیت می‌کنید، مسیر رسیدگی به پرونده شما متفاوت است. کمیته اکیداً موظف است در رسیدگی به تخلفات انتسابی شما، حسب مورد نظر «هیأت نظارت بر تشکل‌های اسلامی دانشجویان» یا رأی قطعی «کمیته‌های ناظر بر نشریات دانشگاهی» را دریافت کند. لذا رسیدگی و اتخاذ تصمیم بدون اخذ این نظر، فاقد اعتبار قانونی و باطل است. هم‌چنین طبق صراحت ماده‌ی ۶۲، رسیدگی به تخلفات مربوط به مقاطع تحصیلی پیشین که دانشجویان از آن فارغ‌التحصیل شده است، توسط کمیته‌ی انضباطی مجاز نیست.

۳. دفاع در این موارد باید مبتنی بر ایراد شکلی به صلاحیت کمیته باشد. در صورت عضویت در تشکل‌ها، شما باید صراحتاً استعلام نظر هیأت نظارت را مطالبه نموده و بگویید: «با توجه به ماهیت تشکیلاتی اتهام انتسابی، آیا طبق الزام ماده‌ی ۶۱، نظر هیأت نظارت اخذ شده است؟ چرا که بدون انجام این استعلام، کمیته صلاحیت ورود به ماهیت پرونده را ندارد.»

بخش دوم: آن چه باید حین جلسه رعایت کنید

. فصل اول: اصول مدیریت جلسه‌ی رسیدگی

. فصل دوم: اهمیت حقوقی صورت جلسه و مدیریت شرایط پس از خروج

. فصل سوم: مواجهه با اقدامات غیرقانونی در فرآیند رسیدگی (در جلسه رسیدگی)

حضور در جلسه‌ی کمیته‌ی انضباطی، حساس‌ترین مرحله‌ی فرآیند رسیدگی است. فضای حاکم بر جلسه (حضور اعضا، وجود احتمالی دوربین یا لحن تند دبیر کمیته) ممکن است موجب ایجاد فشار روانی و واکنش‌های متعاقب آن بشود. مهم‌ترین موضوع در این مرحله، مدیریت عقلانی جلسه و پرهیز از واکنش‌های هیجانی است تا از بروز دو نتیجه‌ی نامطلوب جلوگیری شود: ۱. اقرار به تخلف ۲. بهانه‌دادن برای طرح اتهامات جدید (مانند توهین). در این فصل، اصول رفتاری و کلامی استاندارد جهت پیش‌برد جلسه به نفع شما بررسی می‌شود.

الف. مدیریت زبان بدن و رفتار

سیستم‌های نظارتی در جلسات بازجویی یا انضباطی، معمولاً تلاش می‌کنند دانشجو را به سمت یکی از دو حالت انفعال ناشی از ترس یا پرخاشگری ناشی از خشم سوق دهند که هر دو حالت موجبات تضییع حقوق شما را فراهم می‌کند.

۱. اعضای کمیته انضباطی ممکن است با تحقیر یا تمسخر، قصد تحریک شما را داشته باشند. هرگونه فریاد یا بی‌احترامی، مستندی برای درج اتهام «توهین به مقامات دانشگاه» در پرونده خواهد شد.
۲. زبان بدن ضعیف (مانند آن که سرتان پایین باشد، شانه‌های افتاده داشته باشید یا صدایتان بلرزد) حس ترس را منتقل می‌کند و فشار بازجویی را افزایش می‌دهد.
۳. بهتر است صاف و با اعتماد به نفس بنشینید. از لم‌دادن یا جمع کردن بدن خودداری کنید. نگاهتان مستقیم و متین باشد (نه خیره و تهاجمی، و نه دزدیدن نگاه). این حالت نشان‌دهنده‌ی شنیدن و درک موضوع است. شمرده، آرام و بدون لکنت صحبت کنید. در صورت لرزش صدا، با مکث کوتاه و نوشیدن آب، تسلط خود را باز یابید. استفاده از الفاظ رسمی و محترمانه ضروری است.

ب. مدیریت اقرار و تعهدنامه‌ها

خطرناک‌ترین بخش جلسه، تلاش اعضا برای اخذ اقرار کتبی با وعده‌هایی نظیر «کمک به دانشجو»، «بستن پرونده» یا «جلوگیری از ارجاع به نهادهای امنیتی» است. عباراتی مانند «بنویس که پشیمانی تا تمام شود» فاقد اعتبار حقوقی و ضمانت اجرایی هستند. اظهار پشیمانی، یک اقرار ضمنی مبنی بر ارتکاب تخلف انضباطی توسط شماست؛ در صورتی که ممکن است اساساً هیچ مدرکی دال بر ارتکاب تخلف از سوی شما وجود نداشته باشد و یا در صورت وجود مدرک، باز هم اقرار ضمنی یا صریح، کار شما را سخت‌تر می‌کند.

۱. درخواست اقرار معمولاً نشان‌دهنده‌ی فقدان ادله‌ی کافی است. اگر مستندات کامل بود، نیازی به اقرار شما نبود.

۲. در نظام حقوقی ایران، «اقرار» قوی‌ترین دلیل اثبات است. امضای متنی مبنی بر قبول تخلف (مانند «شعار دادن» یا «رعایت نکردن حجاب»)، راه هرگونه دفاع مؤثر در مراحل بعد را می‌بندد.

۳. اقرار نه‌تنها پرونده را مختومه نمی‌کند، بلکه موجب تکمیل مستندات و صدور احکام سنگین‌تر می‌شود.

۴. تحت هیچ شرایطی نباید به ارتکاب تخلف اقرار نمایید.

ممکن است ادله‌ای غیرقطعی مثل عکس یا فیلم را پیش‌روی شما بگذارند. با فرض این که این‌ها متعلق به شما و مستند تخلف شماست:

۱. اگر تصویر ناواضح است، با قدرت بگویید: «تصویر شفاف نیست و انتساب آن به خود را رد می‌کنم. شباهت ظاهری دلیل بر ارتکاب تخلف یا انتساب آن به من نیست.»

۲. اگر تصویر واضح است، بگویید: «فرد حاضر در فیلم یا عکس، من نیستم. اما به فرض این که من باشم حضور من دلیلی برای وقوع تخلف نیست. در حال عبور بودم و در میان تجمع گرفتار شدم. صرف عبور یا حضور، دلیل انتساب تخلف به من نیست.»

نیز پاسخ مناسب به درخواست نوشتن تعهد با وعده‌ی بستن پرونده این است: «من اتهامات وارده را قبول ندارم و فعلاً توضیحی ندارم. دفاعیات خود را پس از رؤیت کامل مستندات و مدارک، به صورت مکتوب ارائه خواهم کرد.»

ج. مواجهه با بلوف مدارک (مدیریت ادعای پرونده‌ی قطور)

یکی از تکنیک‌های رایج، نمایش حجم زیادی از کاغذ یا اشاره به فایل‌های متعدد در رایانه، تحت عنوان «گزارش‌های حراست» است. این کار در جهت آن است که شما دچار رعب و وحشت شوید و شروع به صحبت کنید. طبق اصل ۱۲ شیوه‌نامه‌ی اجرایی، احکام باید مستند به ادله‌ی اثبات‌پذیر باشند. در مواجهه با این بلوف می‌توانید این‌گونه رفتار کنید:

۱. درخواست رؤیت مدارک: بدون هراس از حجم ظاهری پرونده، باید بر حق قانونی خود پافشاری کنید و بگویید: «طبق قانون، اتهام باید مستند باشد. درخواست دارم تمام گزارش‌ها، تصاویر یا هر ادله‌ی ادعایی دیگر را رؤیت و مطالعه کنم تا امکان دفاع فراهم شود.»
۲. معمولاً پس از این درخواست مشخص می‌شود که مدارک ادعایی یا وجود ندارند یا فاقد ارزش اثباتی هستند (مانند پرینت‌های نامرتب از صفحات مجازی). تا زمان مطالعه‌ی کامل مدارک و مستندات، از ارائه‌ی دفاعیه خودداری کنید.
۳. ممکن است اعضا یا دبیر کمیته ادعا کنند مدارک محرمانه‌اند و امکان رؤیت و مطالعه‌ی آن را ندارید. به خاطر داشته باشید برای شما که متهم به ارتکاب تخلف شده‌اید، هیچ مدرک محرمانه‌ای وجود ندارد و مطالعه‌ی مستندات جهت ارائه‌ی دفاعیات، حق قانونی شماست. بنابراین، شما می‌توانید با پرهیز از تنش، درخواست مطالعه و رؤیت مدارک را ارائه نمایید.

د. مدیریت و تسلط بر گفت‌وگو (سکوت و پرهیز از بحث سیاسی)

در جلسه‌ی رسیدگی، هر کلمه می‌تواند علیه شما استفاده شود. اعضای کمیته ممکن است تلاش کنند با طرح سؤالات عقیدتی یا سیاسی، پرونده را از حالت صنفی خارج و آن را امنیتی کنند.

۱. از ورود به بحث‌های فلسفی، سیاسی یا توجیه عقیدتی عملکرد خود پرهیز کنید. ورود به این مباحث نه تنها سودی ندارد، بلکه می‌تواند اقرارهای ضمنی شما را در بر داشته باشد. دپاسخ‌ها باید کوتاه، کلی و صرفاً حقوقی باشد. پاسخ شما نباید نوعی اقرار ضمنی باشد و گفتن جملاتی مثل «شعار دادم چون به وضعیت اعتراض داشتم» اشتباه است.
۲. پاسخ صحیح، پاسخی است که کلی و هوشمندانه باشد. مثل: «من دانشجوی قانون‌مداری هستم و هیچ‌یک از قوانین دانشگاه را نقض نکرده‌ام. حضور من در دانشگاه صرفاً با اهداف تحصیلی بوده و هست.»

فصل اول: اصول مدیریت جلسه‌ی رسیدگی

۵. ممنوعیت ضبط صدا و تصویر

در برخی موارد، جهت ارباب یا مستندسازی غیرقانونی، اقدام به روشن کردن دوربین یا ضبط صدا می‌شود.

۱. طبق ماده‌ی ۷۱ شیوه‌نامه‌ی اجرایی، ضبط صدا و تصویر در جلسه‌ی رسیدگی و تفهیم اتهام ممنوع است.

۲. در صورت مشاهده‌ی ضبط جلسه، با استناد به ماده‌ی مذکور اعتراض کنید: «جناب رئیس، طبق ماده‌ی ۷۱، ضبط جلسه مجاز نیست. لطفاً ضبط را متوقف کنید.»

۳. در صورت اصرار بر ادامه‌ی ضبط، از ادامه‌ی صحبت خودداری کنید و در صورت جلسه بنویسید: «به دلیل اقدام غیرقانونی ضبط جلسه با دوربین/ موبایل/ رکورد، از ادامه‌ی دفاع معذورم.»

فصل دوم: اهمیت حقوقی صورت جلسه و مدیریت شرایط پس از خروج

لحظات پایانی جلسه‌ی رسیدگی و خروج از اتاق، به دلیل خستگی ذهنی و اثرات فشار روانی‌ای که به شما وارد شده، از لحظات پُرآسیب جلسه‌ی دفاع محسوب می‌شود. تمایل طبیعی به اتمام سریع جلسه نباید منجر به نادیده گرفتن تشریفات قانونی شود. برگه‌ی «صورت جلسه» که در پایان جلسه جهت امضا ارائه می‌گردد، مهم‌ترین سند قانونی پرونده است و مبنای صدور رأی در کمیته‌ی تجدیدنظر یا مراجع بالاتر خواهد بود.

در این فصل، نحوه‌ی مواجهه‌ی صحیح با صورت جلسه و اقدامات ضروری پس از خروج از اتاق بررسی می‌شود.

الف. امضای صورت جلسه و پیامدهای حقوقی آن

دبیر یا منشی جلسه معمولاً با ارائه‌ی صورت جلسه، درخواست امضای فوری آن را دارد. توجه داشته باشید که محتویات این برگه از لحاظ قانونی قابلیت استناد دارد و هرگونه مغایرت آن با محتوای جلسه و اظهارات شما می‌تواند سرنوشت پرونده را تغییر دهد.

۱. ممکن است اظهارات شما (مبنی بر رد اتهام) در صورت جلسه به صورت اقرار به تخلف یا ابراز پشیمانی درج شده باشد. امضای چنین متنی به منزله‌ی پذیرش اتهام است.
۲. از شتابزدگی پرهیز کنید. مطالعه‌ی دقیق متن صورت جلسه حق قانونی شماست. در برابر فشار برای تسریع در کار، بر حق خود جهت آگاهی از محتوای متنی که امضا می‌کنید، پافشاری نمایید.
۳. متن را کلمه به کلمه بررسی کنید. اگر جمله‌ای خلاف واقع و اظهارات شما درج شده یا اقراری به شما نسبت داده شده از امضای آن خودداری کنید.
۴. در صورت وجود مغایرت، پیش از امضا، با دست خط خود در ذیل مطلب بنویسید: «این قسمت مورد تأیید اینجانب نیست و آن را تکذیب می‌کنم» یا «متن صورت جلسه با اظهارات شفاهی این جانب مغایرت دارد.»
۵. اگر در انتهای برگه (فاصله بین آخرین خط و محل امضا) فضای سفید وجود دارد، با کشیدن یک خط مورب یا ضربدر، آن قسمت را مسدود کنید تا امکان اضافه کردن مطالب پس از امضا و خروج شما وجود نداشته باشد.
۶. در صورت امکان، از صورت جلسه‌ی امضا شده تصویربرداری کنید و در غیر این صورت، محتویات آن را دقیقاً به خاطر بسپارید یا از آن رونوشت بردارید.
۷. زیر امضای خود، نام و نام خانوادگی خود و تاریخ آن روز را «به حروف و عدد» بنویسید تا نمونه‌ای از دستخط شما و تفاوت آن با دستخط فرد نگارنده‌ی صورت جلسه (معمولاً دبیر کمیته) مشخص باشد.

ب. مستندسازی فوری دفاعیات

خروج از جلسه پایان فرآیند دفاع نیست. حافظه‌ی انسان تحت تأثیر استرس، جزئیات را به سرعت فراموش یا تحریف می‌کند. این جزئیات برای تنظیم «لایحه‌ی دفاع» در مراحل بعدی حیاتی هستند.

۱. بلافاصله پس از خروج، در محیطی آرام و امن (خارج از دید و نظارت احتمالی) تمامی جزئیات جلسه را ثبت کنید.
۲. موارد ضروری برای ثبت شامل سؤالات دقیق مطرح شده (جهت تحلیل موضوعات مورد تمرکز در بازجویی)، ترکیب اعضای حاضر در جلسه (جهت اعتراض احتمالی به عدم رعایت حد نصاب یا ترکیب قانونی)، مدارک و مستندات ارائه شده (کیفیت تصاویر، فیلم‌ها یا گزارش‌ها) و پاسخ‌های دقیقی که ارائه داده‌اید می‌شود. این یادداشت‌ها مبنای استدلال‌های حقوقی در لوایح اعتراضی آینده خواهند بود.

ج. رعایت اصول حفاظتی در محیط دانشگاه

پس از جلسه نباید اطلاعات جلسه را در محیط‌های عمومی مطرح کنید. صحبت کردن با دوستان یا تماس تلفنی در راهروها و محوطه‌ی دانشگاه پیرامون جزئیات جلسه، ریسک امنیتی بالایی دارد. گزارش‌های واصله مبنی بر رفتار شما پس از جلسه (مانند عدم پوشیمانی یا تهییج دیگران) می‌تواند به‌عنوان مستندات جدید علیه شما استفاده شود. تا زمان رسیدن به محیط امن و خصوصی (مانند دفتر وکیل یا منزل)، از بازگرفتن جزئیات جلسه خودداری و وضعیت عادی خود را حفظ کنید.

د. مدیریت دوران انتظار تا صدور حکم

فاصله‌ی زمانی بین جلسه‌ی رسیدگی تا ابلاغ حکم ممکن است با فشارهای روانی و انتشار شایعات همراه باشد. توجه داشته باشید که پس از ابلاغ حکم، شما ۱۰ روز برای اعتراض به احکام بدوی فرصت دارید و راه اعتراض برای شما بسته نیست. سیستم‌های انضباطی گاه با انتشار اخبار غیررسمی (مانند لیست‌های اخراج یا تعلیق فله‌ای) سعی در تضعیف روحیه‌ی دانشجویان دارند. تنها منبع معتبر، حکم مکتوب ابلاغ شده است؛ لذا از توجه به شایعات بی‌اساس خودداری نمایید.

الف. پرهیز از اقرار و لزوم دفاع مکتوب (تفہیم حقوق)

۱. عباراتی نظیر «بنویس تا کمک کنیم» فاقد وجاہت قانونی بوده و صرفاً تلاشی جهت اخذ اقرار کتبی از دانشجو است. مبنای قانونی حقوق دانشجو در این مرحله، مواد ۷۰ و ۷۲ شیوہنامہی اجرایی است. بر اساس مادہی ۷۰، دبیر کمیته موظف است پیش از آغاز جلسہی رسیدگی، حقوق دانشجو شامل «آگاهی از دلایل و مستندات»، «حق مطالعہی پروندہ» و «حق بهره‌مندی از مشاور» را کتباً به شما تفہیم و امضا اخذ نماید؛ عدم رعایت این تکلیف، از موجبات نقص شکلی پروندہ محسوب می‌شود. ہم‌چنین، به استناد مادہی ۷۲، دانشجو الزامی به ارائہی دفاع شفاهی و فوری نداشته و شیوہنامہ این حق را برای شما محفوظ داشته است کہ لایحہ دفاعیہی خود را در فرصتی دیگر (پیش از تشکیل جلسہی کمیته) تقدیم نمایید.

۲. استراتژی دفاعی صحیح در این مرحله، امتناع از پاسخگویی شفاهی و پرهیز از ہرگونہ اقرار است. شما باید در برگہی بازجویی یا صورت جلسہ، صرفاً متن استاندارد حقوقی زیر را بنویسید: «اینجانب اتهامات واردہ را قبول ندارم. با توجہ بہ ضرورت بررسی دقیق مدارک و انجام مشورت‌های حقوقی، دفاعیات خود را طی لایحہای مکتوب و جداگانہ تقدیم خواہم کرد.»

ب. ممنوعیت گزارش دہی خودسرانہ بہ مراجع خارج از دانشگاہ

۱. توجہ داشته باشید کہ پس از طی مراحل ازجملہ ارجاع پروندہ توسط کمیتهی تجدیدنظر بہ کمیتهی مرکزی کہ آن ہم با ابلاغ صورت می‌گیرد، تہدید بہ ارسال پروندہی شما بہ نہادہای امنیتی یا انتظامی توسط اشخاص غیرمسئول، اقدامی خلاف قانون است. مبنای قانونی این ممنوعیت، مادہی ۶۴ شیوہنامہی اجرایی است کہ تصریح می‌کند تنها مرجع مجاز برای ارجاع پروندہ بہ مراجع قضایی یا انتظامی، «کمیتهی انضباطی» (آن ہم با ہماہنگی دفتر حقوقی دانشگاہ) می‌باشد. براین اساس، ہرگونہ گزارش دہی مستقیم توسط سایرین ازجملہ نیروہای حراست، اساتید یا کارکنان بہ نہادہای بیرون از دانشگاہ، تخلف اداری محسوب می‌شود.

۲. در مقام واکنش بہ چنین تہدیداتی، باید بہ صراحت بگویید: «طبق مفاد مادہی ۶۴ شیوہنامہ، گزارش دہی اشخاص حقیقی فاقد صلاحیت بہ مراجع خارج از دانشگاہ ممنوع بوده و این اقدام قابل پیگرد قانونی است.»

ج. حق حضور و دفاع حضوری در جلسات رسیدگی (از کمیته‌ی بدوی تا مرکزی)

برخلاف تصور رایج، حق حضور دانشجو منحصراً به کمیته‌ی بدوی محدود نمی‌شود، بلکه با رعایت تشریفات قانونی در مراحل بالاتر نیز قابل پیگیری و اعمال است. قانونگذار در شیوه‌نامه‌ی اجرایی، نحوه‌ی اعمال این حق را در مراحل مختلف رسیدگی به شرح زیر مشخص کرده است:

۱. در کمیته‌ی بدوی (حق حضور مطلق): شیوه‌نامه در ماده‌ی ۸۱ صراحتاً مقرر داشته است: «دانشجو می‌تواند از بدو طرح موضوع در جلسه‌ی رسیدگی در کمیته‌ی بدوی حضور داشته و به طرح دفاعیات خود بپردازد.» بنابراین، جلوگیری از حضور دانشجویی که متقاضی دفاع حضوری است، نقض آشکار تشریفات دادرسی انضباطی است. افزون بر این، به استناد ماده‌ی ۸۳، هرگاه حین رسیدگی در کمیته، اتهامات جدیدی فراتر از آن چه در دعوت‌نامه ذکر شده مطرح گردد، کمیته «مجاز به رسیدگی به آن تخلفات نخواهد بود» و رسیدگی به موارد جدید مستلزم طی تشریفات بدوی به صورت مستقل می‌باشد.

۲. در کمیته‌ی تجدیدنظر (حضور مشروط و جبرانی): در مرحله‌ی تجدیدنظر، روال معمول بررسی لایحه‌ی مکتوب [۲] است؛ با این وجود، طبق تبصره‌ی ماده‌ی ۸۸، «در صورت ضرورت به تشخیص دبیر یا رئیس کمیته‌ی تجدیدنظر، دانشجو می‌تواند جهت دفاع حضوری در جلسه حاضر شود.» همچنین، شیوه‌نامه در ماده‌ی ۷۸ یک حق جبرانی در نظر گرفته است: در صورتی که دانشجو به دلایل موجه (نظیر بیماری یا فوت بستگان) قادر به حضور در جلسه‌ی کمیته‌ی بدوی در تاریخ تعیین شده نباشد، «می‌تواند در صورت صلاحدید رئیس کمیته‌ی بدوی با ارائه‌ی درخواست مکتوب از حق دفاع حضوری در کمیته‌ی تجدیدنظر استفاده نماید.»

۳. در کمیته‌ی مرکزی (حضور حسب نیاز): امکان حضور دانشجو در بالاترین مرجع رسیدگی انضباطی نیز مسدود نیست. طبق ماده‌ی ۹۸، «دبیر کمیته‌ی مرکزی از دانشجویی که درخواست وی در دستور کار کمیته‌ی مرکزی قرار گرفته در صورت نیاز جهت حضور در دبیرخانه یا جلسه کمیته‌ی مرکزی و اخذ آخرین اظهارات و دفاعیات دعوت می‌نماید.» توجه داشته باشید که این حضور، آخرین حق استماع است.

[۲]. حتماً اعتراض‌تان را به صورت مکتوب ثبت کنید و رسید بگیرید. همچنین لوایح مراحل قبلی باید منضم به پرونده باشند.

بخش سوم: پس از جلسه رسیدگی

. فصل اول: راهکارهای قانونی پس از صدور حکم

صدور حکم توسط کمیته‌ی بدوی، به معنای پایان فرآیند رسیدگی نیست. در آیین‌نامه‌ی انضباطی، سازوکارهای مشخصی جهت اعتراض، توقف اجرا و حتی امحای سوابق، پیش‌بینی شده است. در این فصل استراتژی‌های حقوقی پس از صدور رأی با تکیه بر مواد قانونی بررسی می‌شود.

الف. اصل منع تشدید مجازات در مرحله‌ی تجدیدنظر

۱. یکی از دغدغه‌های رایج میان دانشجویان، احتمال تشدید حکم در صورت ثبت اعتراض است که این تصور مغایر با موازین قانونی است. بر اساس صراحت ماده‌ی ۹۰ شیوه‌نامه‌ی اجرایی که اصلی حمایتی است، مراجع تجدیدنظر (اعم از کمیته‌های دانشگاه و وزارتین) صلاحیت تشدید حکم اولیه را ندارند. تفسیر حقوقی این ماده بیانگر آن است که رأی صادره در مرحله‌ی تجدیدنظر، منحصراً و در بدترین حالت، منجر به تأیید عین حکم بدوی، و هم‌چنین در صورت نقض رأی بدوی، تخفیف مجازات (مانند تبدیل توبیخ کتبی به شفاهی) و یا برائت دانشجو را دربر خواهد داشت و امکان تبدیل حکم خفیف به شدید (نظیر تبدیل توبیخ به تعلیق) وجود ندارد. تنها استثنای این قاعده، کشف «ادله‌ی جدید» است که در مرحله‌ی بدوی موجود نبوده؛ که در این فرض نیز پرونده جهت رسیدگی مجدد و تفهیم اتهام جدید به مرحله‌ی بدوی بازگشت داده می‌شود و روند قانونی مجدداً طی می‌شود.

۲. بنابراین، با توجه به عدم ریسک تشدید مجازات، ثبت اعتراض در مهلت مقرر قانونی (۱۰ روز اداری از تاریخ ابلاغ) اقدامی الزامی است. این اقدام علاوه بر ایجاد امکان نقض یا تعلیق حکم (موضوع ماده‌ی ۲۴) باعث توقف اجرای آن تا زمان قطعی شدن می‌گردد.

۳. در ثبت اعتراض خود، به رعایت مهلت ۱۰ روزه‌ی اداری (موضوع ماده‌ی ۸۷) توجه نمایید؛ چرا که اعتراض پس از مهلت قانونی مذکور، فاقد اعتبار و اثر خواهد بود. البته روز ابلاغ و اقدام جزء مهلت محسوب نمی‌شود. فراموش نکنید بسیار مهم است که به‌طور مرتب پیگیر رأی صادره و ابلاغ آن باشید.

ب. نحوه‌ی صحیح رؤیت حکم (اجتناب از استنکاف)

۱. امتناع از امضای حکم با این تصور که این کار مانع از ابلاغ قانونی می‌شود، یک خطای راهبردی است. بر اساس ماده‌ی ۱۰۱ شیوه‌نامه‌ی اجرایی، چنانچه دانشجو در دبیرخانه‌ی کمیته حاضر شود اما از امضای رسید حکم خودداری نماید، مراتب صورت جلسه می‌شود و حکم «ابلاغ شده تلقی می‌گردد». پیامد حقوقی این استنکاف آن است که مهلت ۱۰ روزه‌ی اعتراض آغاز می‌شود، در حالی که شما به دلیل عدم دریافت نسخه‌ی مکتوب حکم، دسترسی لازم به متن رأی جهت تنظیم لایحه‌ی دفاع را ندارید.
۲. بنابراین، اقدام صحیح حقوقی، دریافت و امضای حکم است؛ با این شرط که در ذیل امضا، عبارت «در تاریخ ... حکم رؤیت شد و نسبت به رأی صادره و روند رسیدگی اعتراض دارم» درج گردد. مکتوب کردن این عبارت، ضمن مستندسازی تاریخ دقیق ابلاغ، حق اعتراض قانونی شما را محفوظ می‌دارد.
۳. طبق ماده‌ی ۱۰۵، در صورت تمرد از حکم، رئیس دانشگاه می‌تواند فعالیت آموزشی‌تان را متوقف نماید.

ج. صلاحیت کمیته‌ی مرکزی در احکام سنگین

۱. رسیدگی نهایی به احکام سنگین (نظیر محرومیت موقت از تحصیل) صرفاً به صلاحیت دانشگاه محدود نمی‌شود. مستند قانونی این موضوع، ماده‌ی ۹۴ شیوه‌نامه‌ی اجرایی است که مقرر می‌دارد احکام محرومیت از تحصیل (شامل بندهای ۹ تا ۱۲)، حتی پس از تأیید در کمیته‌ی تجدیدنظر دانشگاه، قابل اعتراض در «کمیته‌ی مرکزی انضباطی» (مستقر در وزارت علوم یا وزارت بهداشت) هستند.
۲. اهمیت ارجاع پرونده به این مرجع در آن است که کمیته‌ی مرکزی به‌عنوان یک نهاد بالادستی و خارج از فضای دانشگاه عمل می‌کند و از ظرفیت قانونی لازم جهت نقض حکم و یا تبدیل آن به «تعلیق اجرا» (حکم معلق) برخوردار است. بنابراین، اقدام مقتضی در این شرایط، تنظیم لایحه اعتراض خطاب به «کمیته‌ی مرکزی انضباطی وزارت متبوع» و تحویل آن به دبیرخانه‌ی دانشگاه است که در این صورت دانشگاه مکلف به ارسال اصل پرونده به تهران (طی ۵ روز)، جهت رسیدگی می‌باشد.

د. تداخل حکم با تقویم آموزشی (امتحانات و انتخاب واحد)

شیوه‌نامه به منظور جلوگیری از اخلاف در فرآیند تحصیلی دانشجو در زمان صدور رأی، تدابیر حمایتی مشخصی را پیش‌بینی نموده است.

۱. ممنوعیت رسیدگی در ایام امتحانات (ماده‌ی ۱۱۶): بر اساس صراحت این ماده، انجام هرگونه فرآیند رسیدگی شامل احضار، مصاحبه (بازجویی) و صدور رأی در «ایام برگزاری امتحانات و فرجه‌ی مطالعاتی پیش‌از آن» ممنوع بوده و اقدامات انضباطی باید به زمان پس‌از این ایام موکول گردد.

۲. تعویق اجرای حکم محرومیت (ماده‌ی ۱۰۴): چنان‌چه حکم محرومیت از تحصیل (موضوع بندهای ۹ تا ۱۸ شیوه‌نامه) در روزهای پایانی نیمسال تحصیلی و پیش‌از آغاز امتحانات صادر شود، اجرای آن الزاماً باید به «نیمسال تحصیلی آینده» موکول شود (مگر در موارد اخراج دائم یا برای دانشجویان ترم آخر).

۳. موجه تلقی شدن غیبت‌ها (ماده‌ی ۱۱۳): در صورتی که تنبیه انضباطی اعمال شده کمتر از محرومیت کامل یک نیمسال باشد (نظیر منع موقت یک ماهه)، عدم حضور شما در کلاس‌ها و جلسات امتحان «غیبت موجه» تلقی می‌گردد. در این شرایط، دانشگاه مکلف به اخذ امتحان مجدد یا اعمال حذف پزشکی دروس (بدون درج نمره‌ی صفر در کارنامه) است.

۴. در صورت صدور یا ابلاغ حکم در ایام امتحانات، شما باید با استناد صریح به مواد ۱۰۴ و ۱۱۶ شیوه‌نامه، مراتب اعتراض کتبی خود را مبنی بر غیرقانونی بودن زمان رسیدگی یا اجرا ثبت نمایید.

ه. اختیارات وزیر و امحای سوابق (حق فراموشی)

حتی در فرض قطعیت حکم انضباطی، شیوه‌نامه راهکارهایی را جهت تعلیق حکم یا پاکسازی سوابق پیش‌بینی نموده است.

۱. اختیارات قانونی وزیر (ماده‌ی ۱۰۳): به استناد ماده‌ی ۱۰۳ شیوه‌نامه‌ی اجرایی، وزیر (علوم یا بهداشت) شخصاً دارای اختیار قانونی جهت صدور دستور تعلیق «هر نوع محکومیت قطعی» و یا دستور رسیدگی مجدد به پرونده است. این ظرفیت قانونی، بستری برای پیگیری‌های کلان و مکاتبات رسمی در سطوح عالی وزارتخانه محسوب می‌شود.

۲. تکلیف به امحای سوابق (ماده‌ی ۱۱۸): این ماده رویکرد اصلاحی دارد و نشان می‌دهد که آیین‌نامه قصد انهدام همیشگی آینده تحصیلی شما را ندارد. سوابق انضباطی فاقد ماهیت و اعتبار دائمی هستند. طبق صراحت ماده‌ی ۱۱۸، دبیرخانه‌ی کمیته‌ی انضباطی مکلف است پس‌از فراغت شما از تحصیل، نسبت به «امحای آثار احکام» از پرونده‌ی تحصیلی اقدام نماید. بازه‌ی زمانی قانونی برای امحای سوابق بدین شرح است: احکام سبک (تا بند ۸) یک سال پس‌از دانش‌آموختگی، احکام سنگین (بندهای ۹ تا ۱۲ شامل تعلیق) دو سال پس‌از دانش‌آموختگی و سایر احکام پنج سال پس‌از دانش‌آموختگی.

سخن پایانی

آگاهی از مفاد قانونی گفته شده و به همراه داشتن متن شیوه نامه، برای همه‌ی دانشجویان ضروری است. کمیته‌های انضباطی ملزم به رعایت دقیق قانون هستند و استناد مستمر دانشجو به مواد قانونی (نظیر تبصره‌ی ۵ ماده‌ی ۳۷ یا اصل ۱۵ شیوه نامه)، ضمن یادآوری ماهیت غیرپادگانی و مستقل دانشگاه، مانع از اعمال سلیقه و تضييع حقوق خواهد شد. نشر این آگاهی، گامی در راستای دفاع جمعی از حقوق دانشجویان است. با این حال، ذکر این نکته ضروری است که تمام مواردی که در این دفترچه آمده است الزاماً مانع از فرایندهای غیرقانونی نیست. در نتیجه، توصیه می‌شود در گام اول با پرهیز از رفتارهای هیجانی و هزینه‌زا از حقوق خود دفاع کنید و در گام بعد، در صورت تضييع حقوق‌تان و با تشخیص خود، با انتشار عمومی حکم و بیان روایت خویش از فرایندهای غیرقانونی صورت گرفته، هزینه‌ی این اقدامات را برای سیستم انضباطی افزایش دهید.